

основой готовности специалиста к педагогическому общению, ведущим компонентом коммуникативной компетентности учителя.

Ключевые слова: социальный педагог, учитель, коммуникативные качества.

Beletskaya I. V. The Teacher's Role in the Formation of Communicative Qualities of Future Social Teachers

The degree of professionalism of the contemporary teacher depends on the level of development of the communicative competence, and this implies in its basis a high level of development of communicative abilities of the individual. Communication skills of teachers are considered as a multi-faceted personality-vocational education, which provides the ability to optimal organization of professional communication with other participants of the communication process, adequacy of the perception of themselves in communication at the time of interaction and individual psychological characteristics of the interviewees, the speed and ease of assimilation of new, more effective forms of communicative behavior. They are integrated in the style of professional cooperation of teachers, providing the individual character of its communication with the students, and is the basis of readiness of a specialist to the pedagogic communication, leading component of communicative competence of a teacher.

Key words: the future of social teacher, teacher, communicative qualities.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 811.161.2'38 +929 Карпенко-Карий

С. М. Бронза

**ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ СВОЄРІДНОСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ
ІВАНА ТОБІЛЕВИЧА (КАРПЕНКА-КАРОГО)**

Літературна й мовна творчість Івана Тобілевича (Карпенка-Карого) була відображенням потреб часу та прагнень українського народу. Продовжуючи традиції світових драматургів початку ХІХ століття, письменник намагався вишукати ті виражальні засоби української мови, які повною мірою надали б його персонажам самотності та оригінальності.

У листі (кінець лютого 1899 року) до сина Назара Іван Карпович Тобілевич (Карпенко-Карий) писав, що дома (на Хуторі Надія) він працюватиме над новою п'єсою «Сава Чалий», але «...одна біда, що я

мало маю часу для літературної праці... Писать же я повинен, бо маю про що, а я все odkладаю... Літературна моя праця, хоч, може, вона й не дуже гарна, а все ж для такої бідної літератури, як українська література, була б корисна» [1, с. 245]. Тож, дбаючи про розбудову літературної мови письменник добирав різні лексичні варіанти для вираження мови дійових осіб, вміло використовував емоційно забарвлені імена та прізвища, влучно вживав народнопісенні елементи, прислів'я та приказки у своїй творчості.

Питання зображально-виражальних засобів літературного доробку Івана Тобілевича (Карпенка-Карого) досліджувалося С. Чорнієм, В. Вієвським, О. Бабенком, В. Дятчуком, Н. Журавльовою, П. Сорокою, В. Сахновським-Панкєєвим та ін. Так, С. Чорній наголошував, що «у Карпенка-Карого треба вчитися барвистої народної мови, драматургічної майстерності та глибини психологічної аналізи героїв» [7, с. 4]. Про поетику комедійної творчості І. Тобілевича (Карпенка-Карого) студіював В. Вієвський: «Карпенко-Карий показав себе знавцем комічних надбань української народної мови, користувався її усталеними зразками і створював нові варіанти несумісностей, нові комічні моделі, поєднання слів» чим і досягав художньої майстерності «на основі злиття фольклорного і авторського, бо їх підґрунтям є сміхова культура українського народу, гумористичний колорит якого пронизує весь комізм, створений драматургом» [1, с. 20]. В. Дятчук наголосив, що відчуття художнього слова, естетика відображення дійсності притаманні І. Тобілевичу (Карпенку-Карому) і як письменникові, і як пропагандисту українського слова з його стилістичними можливостями, «чим і засвідчується багатство образно-виражальних засобів української мови кінця ХІХ – початку ХХ століття» [2, 32]. Вживання традиційних фольклорно-пісенних засобів у творчості «видатного майстра слова», – зауважує Н. Журавльова, – «сприяє ще більшому увиразненню мовлення дійових осіб» [3, с. 34]. Продовжуючи традиції своїх попередників І. Тобілевич (Карпенко-Карий), – як зазначає П. Сорока, – «вміло використовував емоційно забарвлені прізвища», [6, с. 88] які, як правило, несуть відповідну характеристику героя, здебільшого – негативну.

Отож, метою нашого дослідження є проаналізувати, якими виражальними засобами української мови користувався І. Тобілевич (Карпенко-Карий), щоб надати своїм персонажам самотності та оригінальності, й цим самим показати красу та передати колорит рідної мови.

Ще в Єлисаветградський період, коли майбутній письменник працював на державній службі, у газеті «Єлисаветградский вестник» він вів колонку «Театральные заметки». Вже тоді на сторінках «Театральных заметок» статті пронизувалися притаманними для автора лексичними формами, термінологією (наприклад, протиставлення «художника-артиста» і «актора»), часто й дотепно використовувався український фольклор, (наприклад, «охоту Бог дав, а таланту нема», «на безлюді,

как говорится, Фома человек», «як сорока на тину»). За словами В. Сахновського-Панкеева, – «страницы «Театральных заметок» пестрят народными поговорками и пословицами» [5, с. 360]), як і його епістолярій та творчий доробок.

У своїх творах І. Тобілевич (Карпенко-Карий) уміло використовував назви конкретно-чуттєвих понять, побутових реалій, просторічні елементи, сталі словосполучення, аби надати дійовим особам яскравої індивідуальності, відтворити їх психологію, глибше розкрити характери різних верств населення. За словами В. Дятчука: «В основному драматург опирається на апарат конкретно-побутової лексики (коней розпрягти, скотину порать, гроші, воли, земелька, корови, батоги, реміняки, борщ, каша та ін.), часто послуговується словами емоційно-експресивного характеру (прахвости, стара, красти, жерти, набрехати та ін.), а також сталими виразами, які збагачують образний світ п'єси (Бог дасть, нехай Бог милує; піт лле; пил припада; цоб, половий, цабе, перістий; дьогтем смердить, як від мазаниці; думок, як піску у морі; хоч цапа скачи; бодай я сонця не побачив; нехай сказиться тощо)» [2, с. 32 – 33].

Майстерно використовував Іван Карпович специфічну термінологію, стиль офіційних указів, жаргонові слова для характеристики і комедійного загострення образів чиновників, сільських писарів, старшин, факторів та інших. Писар Омелян (Бурлака), наприклад, часто вживає такі слова, як «хворма», «безпремінно», «всеконечно», «скопленіє одписки», «статистика», «ісправник», «непременный член», «волость запечатали», «арештант», «цинкуляр» і т. ін. Чиновник Націєвський замість того, щоб сказати Марисі «Поцілуймося», – каже їй: «А тепер заключім наш розговор поцілуем»... Бонавентура сипле французькими слівцями. Відставний «унтер» Гупаленко часто вживає військові вислови, хоч і веде розмову, ніяк не пов'язану з військовими справами.

Мова героїв драматичних творів І. Тобілевича (Карпенка-Карого) ніби вимережана народними приказками, прислів'ями, народною фразеологією. Для прикладу наведемо тільки деякі приказки, що їх наприклад, вживає Герасим Калитка: «Лупи та дай»; «До душі, та не до кишені», «Обіцянка-цяцянка, а дурневі радість» тощо. З уст народу почерпнув драматург і такі вислови, як: «Щоб він і тріски з двору не брав», «за нею сліпма упадають», «і кліпай тоді очима перед людьми», «отака ловись», «кісткою в горлі стану», «замазаний, як та ганчірка, що каглу затикають», «загилив мене по потилиці», «не будь тим, що моркву риє» («Розумний і дурень»); «Гай, гай! Та ще й зелененький» (Мартин Боруля); «руками об поли бить», «візьми в обидві жмені» («Сто тисяч») тощо.

Певної експресії в мову героїв творів І. Тобілевича (Карпенка-Карого) вносять народнопоетичні звертання: голубко, голубонько, зіронько, дружинонько, ластівочко, лебідонько, голубчику, серденько, соколе, рибонько та інші. Але ці звертання у певному контексті можуть набувати і негативного відтінку. Наприклад: «Герцель: Стривай,

голубонько! Сьогодні силою візьму тебе, хоч би ти небом захилилась!» («Бондарівна»). Впевненість у своїй правоті та ненависть бурлаки до волосного старшини звучать у слові «голубчику» в зверненні до Михайла Михайловича: «Бурлака: Не сховаєшся, голубчику, від мене! Побачимо, як ти Олексу в москалі віддаси; я й до справника і до губернатора доступлюсь» («Бурлака»).

Таким чином учителі (філологи, історики, початкових класів) повинні орієнтуватися на класиків, для того, щоб урізноманітнювати свої уроки, тримати зв'язок з минулим, традиціями та звичаями з метою передачі набутого майбутнім поколінням та вдосконалення мови й власного мовлення.

Список використаної літератури

1. Вієвський В. М. Поетика комедійної творчості І. Карпенка-Карого / В. М. Вієвський. – Кіровоград, 1995, – 95 с. **2. Дятчук В. В.** Особливості мови п'єс І. Карпенка-Карого / В. В. Дятчук // І. Карпенко-Карий. 150-річчя від дня народження. Матеріали всеукраїнської міжвузівської наукової конференції 22-23 вересня 1995 року. – Кіровоград, – 1995. – 104 с. **3. Журавльова Н. М.** Народнопісенне слово у п'єсах І. К. Карпенка-Карого / Н. М. Журавльова // І. Карпенко-Карий. 150-річчя від дня народження. Матеріали всеукраїнської міжвузівської наукової конференції 22-23 вересня 1995 року. – Кіровоград, – 1995. – 104 с. **4. І. Карпенко-Карий (І.К. Тобілевич).** Твори. Т. 3.– К.: Державне видавництво художньої літератури. – 1961. – 460 с. **5. Сахновський-Панкєєв В.О.** І.К. Карпенко-Карий – театральний критик / В. О. Сахновський-Панкєєв // Наукові записки Ленінградського державного науково-дослідного інституту театру і музики. Т. 1. Сектор театру. – Ленінград, – 1958. – 349–370 с. **6. Сорока П. І.** Роль ономастики у творчості І. Карпенка-Карого / П. І. Сорока // І. Карпенко-Карий. 150-річчя від дня народження. Матеріали всеукраїнської міжвузівської наукової конференції 22-23 вересня 1995 року. – Кіровоград, – 1995. – 104 с. **7. Чорній Степан.** Карпенко-Карий і театр. Мюнхен-Нью-Йорк, – 1978. – 176 с.

Бронза С. М. Особливості мовної своєрідності творчого доробку Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)

У статті висвітлено питання зображально-виражальних засобів літературного доробку І. Тобілевича (Карпенка-Карого). Показано, як драматург влучно використовує конкретно-чуттєві поняття, назви побутових реалій, сталі словосполучення з метою розкриття характерів героїв своїх п'єс, відтворення їх психології та змалювання ситуацій. Крім того, автор вживає прислів'я та приказки; народно-пісенні елементи; прізвища, утворені від слів, які вживаються в простонародній мові, розмовному стилі.

Ключові слова: драматургія, мова, мовлення, зображально-виражальні засоби.

Бронза С. Н. Особенности языкового своеобразия творческого наследия Ивана Тобилевича (Карпенка-Карого)

В статье освещены вопросы изобразительно-выразительных средств литературного наследия И. Тобилевича (Карпенко-Карого). Показано, как драматург метко использует конкретно-чувственные понятия, названия бытовых реалий, устойчивые словосочетания с целью раскрытия характеров героев своих пьес, воспроизведение их психологии и изображения ситуаций. Кроме того, автор употребляет пословицы и поговорки; народно-песенные элементы, фамилии, образованные от слов, которые используются в простонародной речи, разговорном стиле.

Ключевые слова: драматургия, язык, речь, изобразительно-выразительные средства.

Bronza S. N. The Peculiarities of Language Identity of the Creative Heritage of Ivan Tobilevich (Karpenko-Kary)

The article is touched upon the issues of expressive and descriptive means of the literary heritage of I. Tobilevich (Karpenko-Kary). In the article is showed how the playwright aptly uses specific and sensual concepts, titles of everyday realities, steady word-combinations with a view to disclosing the characters of heroes its plays and reproducing their psychologies, representation of situations. Besides, the author uses proverbs and sayings, the elements of folk songs, the surnames, educated from the words, which are used in vulgar speech, in conversational style.

In the context of works of I. Tobilevich (Karpenko-Kary) is presented the folk and poetical allusion, which are introduced in speech of heroes as lyric so and negative shades. The plot achieves the informational and dynamical development. The playwright uses different types of phraseologisms, which figuratively express concepts, concretize them, attaches different of phenomenon's an expressive shades and create rhythmical and melodic drawing of drama. The article is intended for elementary school teachers, philologists, historians. They can to focus on classics, to diversify their lessons, to hold the touch with the past, traditions and customs, to transmit to future generation their own experience and to improve on language and speech.

Key words: dramaturgy, language, speech, expressive and descriptive means.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. філолог. н., проф. Клочек Г. Д.